

CAMÜS'ÜNÜN YABANCI'SINDA SUÇ, SORGU, YARGI VE CEZA ÜSTÜNE ELEŞTİRİLER

Yazan: Yard. Doç. Dr. Ali Özçelebi

Camus, *Yabancı'nın* önsözlerinden birinde şöyle diyor: *Toplumumuzda, annesinin cenaze töreninde ağlamayan her insan, ölüm cezasına çarptırılmak tehlikesiyle karşı karşıyadır* (1). Kendisinin de *çok aykırı* (paradoxale) bir düşünce olarak nitelediği bu cümleyi açıklamaya çalışmak, bizi romanındaki suç, sorgu, yargı ve ceza kavramlarının incelemesine götürür. Roman kahramanı Meursault neden ve nasıl ölüm cezasına çarptırılmıştır? Bu soruyu yanıtlayabilmek için önce, suç öncesinde nasıl bir insandır? Ne yapmıştır? sorularına yanıt aramak gerekir. Çünkü suç öncesinde yaptıkları, suçlamanın bir bölümünü oluşturacaktır.

A. SUÇ ÖNCESİNDE MEURSAULT

Meursault, Cezayir'de yaşayan, tutkusuz, kazandığı ancak kendine yeten, daha fazlasını kazanmak da istemeyen küçük bir büro görevlisidir. İçinde yaşadığı topluma yabancıdır: kurallarını bilmez. *Özel, yalnız ve duyumsal yaşamın kenarında*, birbirine benzeyen günleri, yalnız şimdiki zamana önem vererek, insanların çoğu gibi alışkanlıklarıyla yaşamaktadır. Konuşmayı sevmeyen ama iyi bir dinleyicidir. Sartre'ın dediği gibi, *ne iyi, ne kötü, ne aktöresel ne de aktöre-dışıdır* (2). Özgürdür olabildiğince. Birine, birilerine bağlamakla bağlanmamak arasında bir ayrım yoktur onun için. Sık sık "Benim için farketmez...", "Eğer istersen..." yanıtlarını yineler. Yaşam biçiminde büyük bir değişikliğe yol açmayacaksa kimseye herhangi bir konuda kolay kolay *hayır, olmaz, istemiyorum* diyemez.

Romanın daha ilk tümcesinde düşünce biçimiyle şaşırtır okuyucuyu. Alışılmamış, yabancı, garip olan bir şeyler duyurur hemen varlığını. *Bugün anneciğim*

(1) *Preface*, à l'Édition Universitaire Américaine (Signée du 8 janvier 1955. Publiée par Methuen, Londres, 1958). Bkz. Albert Camus, *Theatre, Recite, Nouvelles*. Pref. par Jean Grenier. Textes établies et annotés par Roger Ouilliot. Paris, Éditions Gallimard, 1962. (Bibliothèque de la Pléiade), s. 1920.

(2) Jean-Paul Sartre, *Yabancı'nın Açıklaması*. Çeviren: Berten Onaran, İstanbul, De Yayınevi, 1965. s. 88.

(maman) ölmüş. Ya da belki de dün, bilmiyorum (3). Okuyucu annesinin çok uzaklarda, başka bir kıtada olduğunu sanır. Oysa başkent Cezayir'e yalnızca seksen kilometre uzaklıkta, Marengo'da bir yaşlılar evindedir. Onu oraya kendisi yerleştirmiştir. Annesi ertesi gün gömülecektir. Patronundan iki gün izin ister. Doğal hakkıdır bu onun; ama bunu sonradan düşünür. Patronundan özür dilercesine (Annem öldüyse) bu benim hatam değil, der. Marengo'ya otobüsle, yaşlılar evine yürüyerek gider. Annesini hemen görmek ister ama kapıcı ona önce müdürle görüşmesi gerektiğini söyler. Müdürün işi vardır, bekler biraz. Bekleme sırasında kapıcı konuşur (4). Sonunda müdürü görür. Kendinizi haklı göstermeye çabalamanız gerekmez, sevgili yavrum, der Müdür. Annenizin dosyasını okudum. Onun gereksinimlerini karşılayamıyordunuz. Ona bir bakıcı gerekti. Elinize geçen para az. Hem sonuç olarak, burada daha mutluydu (...) Biliyorsunuz, annenizin burada kendi yaşında dostları vardı. Onlarla başka bir zamana duyulan ilgileri paylaşabiliyordu. Siz gençsiniz, sizinleyken canı sıkılıyormuştu.

Bu doğruydı. Evde olduğu zaman, anneciğim, zamanını, gözleriyle beni izlemekle geçiriyordu. Yaşlılar evine geldiği ilk günlerde sık sık ağlıyordu. Ama bu alışkanlık yüzündendi. Birkaç ay sonra, onu yaşlılar evinden alıp eve getiriydim yine ağlardı, Nedeni her zaman alışkanlık (5). Meursault, biraz da bunu bildiği için, son yıllarda hemen hemen hiç gitmemişti onu görmeye. Üstelik bu onun bir pazarını alıyordu: otobüse gitmek, bilet almak, iki saat yolculuğa katlanmak da gerekiyordu. Tüm bu satırlar kısaca, roman kahramanının annesiyle bağlarının pek güçlü olmadığını ortaya koyarlar.

Sonunda annesinin tabutunun yanına götürürler onu. Tabutun burguları önceden sıkıştırılmıştır. Oğlu annesini görsün diye, burguları yeniden açmaya yeltenir kapıcı, Meursault onu durdurur. "İstemiyor musunuz? Yanıtlar: "-Hayır.- Neden? - Bilmiyorum, - Anlıyorum."

Kapıcı ona bir fincan sütlü kahve surmayı önerir. Sütlü kahveyi çok sevdiği için kabul eder ve içer. Kahveyi içince canı bir sigara yakmak ister. Duraklar, annesinin önünde bu işi yapıp yapamayacağını bilmemektedir. Düşünür. Bunun (ölü annesi açısından) hiçbir önemi yoktur. Bir tane de kapıcıya sunar, içerler.

(3) Albert Camus, *Theatre, Recits, Nouvelles...* s. 1125. Bundan sonraki alıntıların yalnızca sayfa numaralarını vereceiz.

(4) Fransızca tımdæ şöyle: *Pendant tout ce temps, le concierge a parlé et ensuite j'ci vu le directeur.* (s. 1126) Türkçe tımdæde *konuşur* sözcüğünün altını özellikle çizdik, kullanılış biçimlerini anlamatmak için. Fiil burada geçişiz kullanılmıştır. Kimi fillerin geçişli kullanılışı, karşısındaki nin şu yada bu biçimde anlatılan eyleme katıldığını, ya da dinlediğini, ayrıca neyin söz konusu olduğunu belirler. Yukardaki gibi, *a parlé* denildiğinde ise, Meursault'un onu dinlemediği, neden söz ettiğini bilmediği, bir bakıma orda düşüncede var olmadığı anlamını çıkarabiliriz. Camus, roman kahramanının konumunu, yabancılığını vurgulamak için sık sık bu yönteme başvurur.

(5) s. 1126.

Geleneklere göre annesinin tabutu başında ertesi sabaha dek uyanık beklemek zorundadır. Yorgundur, hava sıcaktır, uykusu vardır. Uyur, Uyanır, yeniden uyur. Sabah olur. Annesini görmeyi ikinci kez istemez. Mezarlığa yürürler. Gök yüzünde yakıcı bir güneş (bu romanda güneş baş rollerden birini oynar) vardır. Koyu renk giysileri yüzünden yoğun sıcak etkilemektedir onu. Birisi annesinin yaşlı olup olmadığını sorar. Şöyle böyle, diye yanıtlar; çünkü annesinin kaç yaşında olduğunu kesin bilmemektedir. Annesi toprağa verilirken ağlamaz. Bu iş bitip, dönüş için bindiği otobüs Cezayir'e yaklaşırken sevinç duyar. Gidip yatabileceğini, on iki saat boyunca uyuyabileceğini düşünür yalnızca. Çocukluğunu, ortak yaşantılarını geçmişlerini anmsamaz. Annesinin ölümüne üzülmez, kendi ölümüne üzülmeceği gibi.

Ertesi gün cumartesidir. Zorla kalkar; traş olurken ne yapacağını düşünür. Denize gitmeye karar verir. Plajda, eskiden şöyle böyle tanıdığı, bir zamanlar canının çektiği bir kıza rastlar: Marie Cardona. Birlikte yüzerler. Birbirlerinden hoşlanmışlardır. Denizden çıktıklarında, kıza akşam birlikte sinemaya gitmeyi önerir. Kız olur der. Kız, Fernandel (6)'in bir filmini görmek istiyordur. Meursault seçmeyi sevmeyi. Denizden çıkıp giyindiklerinde Marie siyah kravatı görür. Şaşırır, sorar, irkilir ama hiçbir şey demez. Bir kez daha "bunda benim suçum yok" demek ister Meursault, ama bunun hiçbir anlamı yoktur. İNSAN HER NE BİÇİMDE OLURSA OLSUN, HER ZAMAN BİRAZ HATALI (FAUTIF)'DIR (7). Sinemadan çıkınca Marie onunla gelir, geceyi birlikte geçirirler. Sonra gider. Meursault ötekilerine benzeyen bir pazar geçirir evinde. Akşam olur. "Her zamanki gibi geçirilmiş bir pazar, anneciğim (8) şimdi toprağın altında; yarın yeniden işe başlayacağım, sonuç olarak DEĞİŞEN HİÇ BİR ŞEY YOKTU diye düşündüm" (9).

Pazartesi çok çalışır. Patronu çok kibar ve hoşnuttur. Tüm birikmiş işleri bitirir. Yine Celeste'in Yeri'nde yemek yer: öğleden sonra da çalışır, akşam evine döner. Kapı komşusu Raymond Sintès diye biridir. Mahallede onun "pezenvenk" olduğu söylenmektedir. Genellikle hiç sevilmez bu Raymond. Ama Meursault'la sık sık konuşur, bazen evine geldiği de olur; çünkü komşusu onu da dinler, anlattıklarını ilginç bulur. Kaldı ki onunla konuşması için olmadığı gibi konuşmaması için de hiçbir neden yoktur.

O akşam merdivenlerde karşılaşırlar. Raymond evine çağırır onu. Kabul eder Meursault. Raymond'un eli sarıdır. Biriyle kavgalıdır. Olayı anlatır. Ona

(6) Fernandel, güldürü filmleriyle ünlü Fransız sinema oyuncusudur. Böylece Meursault, annesinin öldüğü günün ertesinde bir güldürü filmi seyretmeye gitmiş olmaktadır.

(7) s. 1137.

(8) Sözcüğün Fransızcası *maman*. Meursault, annesinden söz ederken hep çocukmuş gibi bu sözcüğü kullanır. Bu da oldukça anlamlıdır.

(9) s. 1140.

bir konuda akıl danışmak istemektedir. Bu arada ona, onunla arkadaş (copain) olmak isteyip istemediğini sorar. Meursault yanıtlar: *Benim için farketmez*. Raymond öyküsünü anlatır. Birlikte yaşadığı Cezayirli kadın onu aldatmıştır. O da kadını iyice dövdükten sonra yollamıştır ama şimdi onu yeterince cezalandırmadığını düşünmektedir. Meursault'a bu konuda ne düşündüğünü, ne yapmasını önerdiğini sorar. Roman kanramanı hiçbir şey düşünmemektedir; yalnızca anlatılanları *ilginç* bulmuştur.

Arkadaşı, ondan, kadını yeniden eve getirecek biçimde bir mektup yazmasını ister (eli yaralıdır kendisinin), Meursault, hemen her zaman olduğu gibi *hayır* diyemez. Mektubu yazar. Tek düşüncesi komşusunu hoşnut etmektir. ONU MEMNUN ETMEMESİ İÇİN DE HİÇBİR NEDEN YOKTUR. Bu adamın arkadaşı olmak ya da olmamak, bu mektubu yazmak ya da yazmamak birdir, önemsizdir.

Cumartesi yine Marie ile buluşur, denize giderler. Dönüşte yine ona gelir. Ertesi pazar günü de onda kalır. Kız ona kendisini sevip sevmediğini sorar. O da BUNUN HİÇBİR ANLAMI OLMADIĞINI AMA SEVMEDİĞİNİ SANDIĞINI söyler. "...yalan söylemeyi yadsır (Meursault)" (10).

Raymond, Meursault'un yazdığı mektup üzerine eve dönen kapatmasını döver. Polis gelir. Karakola gidilecektir. Raymond ondan kendisi için tanıklık etmesini ister. *Benim için farketmezdi ama ne söylemem gerektiğini bilmiyordum. Raymond'a göre, kadının onu aldattığını söylemek yeterliydi. Tanıklık etmeyi kabul ettim.* (11) Tanıklık eder.

Birkaç gün sonra Raymond telefon eder: onu pazar gününü geçirmek için bir dostunun kent dışında denize yakın bir yerdeki kulübesine çağırılmaktadır. Meursault, Marie ile buluşacağını söyleyince onu da çağırır. O da her zamanki gibi *olur* der.

Öğleden sonra patronu Mersault'u yanına çağırır; ona, Paris'te işlerini izleyecek bir büro açmayı, kendisini de orada görevlendirmeyi düşündüğünü söyler. Bu yeni işi, Paris'te yaşamasına, yılın bir bölümünde yolculuklar yapmasına, işinde yükselmesine olanak verecektir. Meursault kabul etmez. *Yaşam hiçbir zaman değişmez; her ne biçimde olursa olsun tüm yaşam biçimleri eşdeğerdedir ve benim buradaki yaşamım hiç de hoşuma gitmiyor değil (...) işimin başına döndüm. (Patronun) canını sıkmamış olmayı yeğlerdim, ama yaşamımı değiştirmek için de bir neden göremiyorum. Enine boyuna düşünüldüğünde, mutsuz değildim. (...) Tüm bunlar gerçekten önemsiz şeylerdi* (12).

Akşam Marie onu arar ve kendisiyle evlenmek isteyip istemediğini sorar. *Benim için farketmez, diye yanıtladım, ama eğer bunu istiyorsa evlenebilirdik.*

(10) Adı geçen *önsöz*, s. 1920.

(11) s. 1150.

(12) s. 1153-1154.

(...) *Garip biri olduğumu, beni şüphesiz bu yüzden sevdiğini ama bir gün aynı nedenlerle benden öğrenebileceğini fısıldadı* (13).

B. SUÇ

Bir sonraki pazar günü Raymond'un arkadaşının deniz kıyısındaki kulubesine gitmek üzere otobüse binecekleri sırada bir grup Arabın onları gözleriyle izlediklerini görürler. Yine de giderler. Yüzerler, öğle yemeği yerler, şarap içerler. *Hava çok sıcak, güneş acımasızdır.* Raymond, arkadaşı Masson ve Meursault deniz kıyısında bir gezintiye çıkarlar. Biraz uzakta, kumsalda iki Arap görürler. Biri Raymond'un eski kapatmasının kardeşidir. Araplar onlara doğru ilerlemektedir. Masson'la Raymond kavgaya girerler. Meursault karışmaz. Raymond yaralanır, Araplar uzaklaşır. Yaralarını sardırdıktan sonra Raymond ve Meursault yeniden kumsala inerler; yine Araplarla karşılaşılır gölgelik bir yerde bir su kaynağının yanında. Raymond tabancasını çıkarır. Meursault ona, tabancayı kendisine vermesini; yumruk yumruğa dövüşmesini önerir, tabancayı alıp cebine koyar. İlerlediklerini gören Araplar kaçarlar. Onlar da kulübeye dönerler. Arkadaşı merdivenlerden yukarı çıkar, roman kahramanı ilk basamakta kalır. Baş güneşten uğuldamaktadır; merdivenleri çıkmak, yeniden, ağlayan, sızlanan kadınlarla karşılaşmak için gerekli çabayı göze alamaz. Ama sıcak öylesine güçlüdür ki orada devinimsiz kalması da güçtür. Yönünü kumsala çevirir ve yürür. GÜNEŞ, SICAK, GÜNEŞ, SICAK... Bir an gelir, gölgelikteki su kaynağından başka bir şey düşünmez olur. *Akan suyun şırlıtısını yeniden bulmak, GÜNEŞTEN, kadınların ağlamalarından kaçmak, yeniden su kaynağının gölgeliğini, dinlenmesini bulmak istemektedir.* Yaklaşınca Raymond'un Arabını görür. Yalnızdır, kaynağın başında dinlenmektedir. Meursault şaşırır bir an. *Benim için bu hikâye bitmişti, oraya bunu düşünmeden gelmiştim* (14).

Arap Meursault'u görür görmez hafif doğrulur, elini cebine atar. O da içgüdüsel olarak Raymond'un cebinde duran tabancasını avuçlar. Aynı güneş, aynı ılık, aynı kum. *alev almışçasına yakıcı hava.* Deniz kaynayan bir metal eriyiği gibidir. *Gerisin geri dönmekten başka yapacak şey olmadığını ve herşeyin biteceğini düşündüm. Ama GÜNEŞ altında titreyen bütün bir kumsal arkamda beni sıkıştırıyordu. Su kaynağına doğru birkaç adım attım (...)* *Bunun aptalca birşey olduğunu biliyor dum, bir adım ileri atmakla GÜNEŞ'ten kurtulamayacaktım* (15).

Bundan sonra olaylar çabucak gelişir. Arap bıçağını çeker. Çelik GÜNEŞ te parlar. Meursault tabancayı kavrar içgüdüyle. *Aynı anda, kasımda birikmiş ter birdenbire kirpiklerime aktı ve onları ılık, kalın bir perdeyle örttü. Gözlerim bu damlalar ve tuz perdesi ardında kör olmuştu. Artık anımda güneşin sembollerin-*

(13) s. 1154.

(14) s. 1165.

(15) ss. 1165-1166.

den ve belli belirsiz, tam karşıdaki bıçaktan aralıksız fıskıran parlak ışıktan oluşan keskin kılıçtan başka bir şey duymuyordum. Bu yakıcı kılıç kirpiklerimi kemiriyor, acıyan gözlerimi oyuyordu. İşte o zaman herşey titredi. Deniz, yoğun ve yakıcı soluğunu sürükleyip getirdi. Gökyüzü, bir başından ötekine ateş yağdırmak için yarıldı gibi geldi bana. Tüm varlığım gerildi, tabancanın üstündeki elim kasıldı. Tetik boyun eğdi, kabzanın cilalı yüzeyine dokundum, işte o anda, hem kuru hem sağır edici güürürüde herşey başladı. Teri ve güneşi silkip attım. Günün dengesini, üzerinde önceleri mutlu olduğum bir kumsalın olanağanüstü sessizliğini bozduğumu anladım. İşte o zaman, kurşunların görülmeden gömüldükleri devinimsiz gövdeye dört el daha ateş ettim. Ve bunlar felaketin kapısına vurduğum dört kısa darbe oldu (15).

C. YARGI ÖNCESİ SORGU

Camus, romanın II. Kısım'ını el yazmasında beş bölüme ayırmış: 1. *Sorgu*, 2. *Ziyaret ve Gündüz*, 3. *Birinci Duruşma*, 4. *İkinci Duruşma*, 5. *Günah Çıkaran Rahip ve Tanrı'nın Ölümü*. Bu bölümler Camus'un suç, sorgu, yargı ve ceza üstüne eleştirilere yoğunluk vermek istediğini doğrular. Nitekim daha *Birinci Bölüm*'ün ilk tümcelerinde örtük eleştiri başlar. Bu eleştirinin dozu, zaman zaman kara güldürüye dönüşerek artacaktır.

"Tutuklanmadan hemen sonra *birçok kez* sorguya çekildim. "Peşinden "Ama" sözcüğü ile gelen ikinci tümce, birincinin ciddiyetini, ağırlığını hemen silip atar. "Ama uzun sürmeyen kimlik saptama sorguları söz konusudur" (16)

(16) Roger Ouzilliot, *Yabancı'nın* bir baskısı için yazdığı *Sunu*'da Camus'un roman tekniğinden söz ediyor:

"*Yabancı*'da Amerikan romanının etkisinden sık sık söz edildi, Camus, gönüllü olarak Steinbeck'i, Faulkner'ı, Caldwell'i, Hemingway'i okuduğunu ve özellikle, Hemingway için olduğu gibi Steinbeck için de geçerli olan, davranış (comportement) tekniği denilen roman tekniği üstünde düşündüğünü kabul ediyordu. *Nouvelles Littéraires*'de (15 Kasım 1945) bu konuda ne düşündüğünü sorulduğunda şöyle açıklıyordu: "*Yabancı*'da bu tekniği kullandım, bu doğru. Ama görünüşte bilinçsiz olan bir adamı anlatmak olan amacıma uygun olduğu için işime geliyordu. Bu yöntemi genelleştirirsek, içgüdüleri ile ve otomatlar evrenine varılır. Bu da küçümsenmeyecek bir yoksullaşma olurdu. İşte bu yüzden, Amerikan romanına, kendisine ait bu tekniği geri veriyordum. Bir Stendhal ya da bir Benjamin Constant için yüz Hemingway verirdim. Bu edebiyatın çok sayıda genç yazar üzerinde yaptığı etkiyi üzüntüyle karşılıyorum". Camus'yle yaptığım bir konuşmadaysa bu düşüncesini şöyle açıklıyordu: (...) (Onun) düşüncesinde, Amerikan roman tekniği, bir *varolmak*, bölmeye yetkin olmadığı bir *olmak* anlayışıyla çakışıyordu. Bu teknik, onunla savaşmak gerektiğini düşündüğü düzenekselleşmiş (mekanikleşmiş) ve insanlıktan uzaklaşmış bir evren yansıtıyordu. (...) Böylece, *Yabancı'nın Birinci Kısım*'ında kullanabildiği bu teknik, neredeyse bir polemik konusu oluyordu. Öteki yorumlar arasında, bir başkasına göre, *Meursault*, soruları yanıtlamakla *yetinen edilgen bir varlık* (Bkz. *Carnets*), tüm öznelikten yoksun görüldüğü ölçüde oltmsuz bir kişi'dir. Buna karşın *İkinci Kısım*'da Amerikan tekniğini terketmiş ve roman kişisini giderek varoluşunun ve duruşunun bilincine varmaya yönelmişti. (Bize göre hemen *İkinci Kısım*'ın başında değil, *Beşinci Bölüm*'ünden sonra olur bu değişim). Dağılmadan sonra, bütünleşme, (Bkz. Camus, a.g.y. ss. 1910-11).

Sekiz gün sonra sorgu yargıcı *yeniden kimliği ile ilgili sorular* sorar. Bu sonsuz *yinelemeler, yinelenmeler* bittikten sonra, yargıç, sanığın kendisine bir avukat seçip seçmediğini sorar. Meursault'un yanıtı ilginçtir. *Hayır*, ve hemen ekler: "Bir avukatı olmanın kesinlikle gerekli olup olmadığını" bilmiyordur. Bunu yargıca sorar. Bu soru iki açıdan çok anlamlıdır. Önce, sanığın içinde yaşadığı toplumun kurallarına *yabancı* olduğunu vurgular. Sonra da, okuyucuyu, bir avukat edinmenin gerçekten her zaman salt gereklilik olup olmadığını düşünmeye yöneltir. *Yargıç'a* göre kesinlikle gereklidir; *sanık* seçmezse, *yasa* birini görevlendirecektir. Sanık bunu (başlangıçta) yerinde bulur; adaletin *ayrıntılarla uğraşmasını* uygun bulduğunu belirtir. Sorgu yargıcı da yasanın (genel anlamda) iyi yapıldığını vurgular. Bölümce burada biter ama okuyucu hafiften de olsa, sanığın bir tuzağa yöneldiği, tanımadığı bir ortama doğru girdiğini sezinler.

Sorgu yargıcı sanığı bir odaya alır. Perdeler kapalıdır. Masanın üstündeki lamba bir koltuğu aydınlatmaktadır. Yargıç gölgede kalır, sanığı ışığın altına oturur. Tüm bunlar sanığa bir OYUN gibi görünür. Gerçekten de öyledir ama senaryosu, kuralları *başkaları* tarafından yazılmış bir oyun. OYUN sözcüğü de Camus için çok anlamlı, kilit sözcüklerden biridir. Sanık bir OYUN oynamaya çağrılmaktadır. daha doğrusu Camus'ya göre çoktan çağrılmıştır. doğduğu günden beri. OYUN YAŞAM'DIR. Ve sanık bu oyunu oynamaktan, bu oyuna katılmaktan bilinçli ve ya da bilinçsiz hep kaçınmıştır. Zaten kurallarını bildiği de söylenemez. ADAM ÖLDÜRMEKTEN SANIK olduğunun, karşısındakinin bir bakıma düşmanı olduğunun bilincinde değildir. Bize onun yüz çizgilerini, gözlerini, bıyıklarını, saçlarını betimler. Onu çok akli başında, sevimli, cana yakın olduğunu da ekler. Bu birinci sorgulamada ne konuşurlar, yargıç ne sorar, sanık anlatıcı ne yanıt verir, bilmiyoruz. Romanda olanları bize anlatan, roman kahramanı Meursault'dur hep. Biraz açarsak bu şu demektir: Romanda anlatıcı, romancı olsaydı, örneğin *Kalpazanlar*'ı anımsayıp, Camus'un Gide gibi, herşeyi gören (omnivoyant), herşeyi bilen (omniscient) ve *her yerde var olan* (omnipresent) olmayı benimsemediğini bu yüzden de kapısı kapalı bir odada sanıkla sorgu yargıcının neler konuştuklarını bilmemesinin ve bize aktaramamasının doğal olduğunu düşünebilirdik. Ama Camus'un roman tekniği, Gide'inkinden ayrılmı. O halde neden bilemiyoruz konuşulanları? Meursault, yargıcın yüz görünümünü anlatıyor da neden bunları anlatmıyor? Önceki sayfalardan edindiğimiz deneyimler, gözlemlerle yanıtlayabiliriz bu soruları. Sanık bunları, önemli, ilginç bulmuyor bize aktaracak denli, çünkü OYUN'u oynamadığı denli varlığından da bilinçsizdir henüz. (Büyük bir olasılıkla yargıcın söylediklerini dinlememiştir). *Hattâ çıkarken az daha ona elimi uzatıyordum ama bir anda adam öldürmüş olduğumu anımsadım.*

Ertesi gün bir avukat gelir sanığı görmeye. Ufak tefek, şişmanca, oldukça genç, saçları özenle taranıp yapıştırılmıştır. Kuzey Afrika'nın yaz sıcaklarına karşın koyu renk bir kostüm, kolalı gömlek giymiş, siyah beyaz iri çizgili bir kravat

takmıştır. Bu betimleme bize Rabelais'nin bir tümcesini ve Balzac' n tipleri çizme yöntemini anımsatır.

Avukat, hemen *konunun canalıcı noktasına* gelmek ister. Meursault'nun *özel yaşantısı* ile ilgili bilgiler toplanmıştır; Annesinin yakında yaşlılar yurdunda öldüğü öğrenilmiş ve Marengo'da bir araştırma-soruşturma yapılmıştır. Sorgu yarğçları, sanığın, annesinin gömüldüğü gün *duygusuzluk* örneği verdiğini öğrenmişlerdir. "Anlıyorsunuz ya, dedi bana avukatım, bunu size sormak beni biraz tedirgin ediyor. Ama bu ÇOK ÖNEMLİ. Suçlayan taraf için BÜYÜK BİR KANIT olacak, eğer verecek yanıt bulamazsam..." (17) Bu birkaç tümcelik alıntı, sıradan anlamla *saçmanın* bir parçası oldu saçma ortamına ilk adımı attırıyor bize: öteki adımları da çok geçmeden atacağız. Konuşma sürer.

"Ona yardım etmemi istiyordu. Bana o gün (annemin gömüldüğü gün) acı duyup duymadığımı sordu". Bu soru, sanığı yalan söylemeye çağırın sorulardan ilkidir. Üstelik verilecek yanıt ne olursa olsun sunuluş nedeni saçmadır. Yanıt salt gerekliyse, sanık yalan söylemek durumunda kalabilir oysa Meursault yalan söylemeyi hep yadsımıştır. "...*yalan söylemeyi, yadsır. Yalan söylemek yalnızca öyle olmayan birşeyi söylemek değildir. Aynı zamanda, özellikle olandan fazlasını; insan yüreği söz konusu olduğunda, duyulandan çoğunu söylemektir. Bu da tümümüzün yaşamı basitleştirmek için her gün yaptığımız şeydir*" (18) Bununla beraber Meursault açık yüreklilikle yanıtlar: *Kendi kendisini sorguya çekmek alışkanlığını biraz yitirmiştir: şüphesiz annesini seviyordu oma bunun hiçbir anlamı yoktur. Ve kocaman bir pot kırar: Sağlıklı tüm yaratıklar, sevdikleri kimselerin ölümünü az çok istemişlerdir* (17).

Sanık açık yüreklilikle, doğru sözlülükle açıklamasını sürdürür. Öyle bir yaratılışı vardır ki fiziksel gereksinimleri çoğu zaman duygularını rahatsız etmektedir. (Bu yalnızca sanık için değil, tüm insanlar için söz konusudur). Annesinin gömüldüğü gün çok yorgundur, uykusu vardır. Hava çok sıcaktır. Bu yüzden olup bitenlerin ayırımında değildir. Eşdeyişle, doğal tepkiler göstermemişse, *duygusuzluk kanıtı* vermişse, bu saydığı nedenlerle sersemleşmiş olduğu içindir. Ayrıca annesinin ölmemiş olmasını yeğlediğini de ekler. Ama avukatı yeterli bulmamıştır açıklamasını.

Anlatıcı her ne denli bir garip, bir yabancı ya da yaban biri ise de, mantıklı düşünebilen biridir. Annesinin ölümü ile duruşması arasında hiçbir ilinti olmadığına avukatının dikkatini çeker. Avukatı da ona, adaletle hiçbir zaman ilişkilerinin olmamış olduğunun görüldüğünü söylemekle yetinir. İşte bu doğrudur. Ayrıca, burada, sanığın daha önce suç işlememiş, adliyeye girip çıkmamış olması onun yararına değil zararına oluyora benzemektir. Avukatı kırgın ve kızgın çıkıp gider.

(17) s. 1170.

(18) s. 1920.

Beni anlamıyordu, bu yüzden de bana biraz sitem ediyordu. Ona, herkes gibi, kesinlikle herkes gibi olduğumu kanıtlamaya istekliydim (17).

Meursault daha sonra yeniden sorgu yargıcının önüne götürülür. Saat öğleden sonra iki buçuktur. Bu kez oda alabildiğine aydınlıktır. Hava yine çok sıcaktır. Avukatı, *beklenmedik bir terslik sonucu* (?) gelememiştir. Bu altını çizdiğimiz sözcükler özgün metinde tırnak içine alınmıştır. çünkü sorgu yargıcının sözleridir. bu. Camus romanının anlatımında sürekli dolaylı söylem (discours indirect) kullanıyor. Bilindiği gibi bu söylemde aktarma söz konusudur ve aktaranın aktardığı sözleri özümlediği anlamı çıkar. Yine bilindiği gibi, Fransızcada tırnak imlerinin bir işlevi de içine alınan sözcüklere, anlama dikkati çekmektir. Camus zaman zaman dolaysız söyleme (discours direct) de başvuruyor. Neden? Az sonra ayrıntıları üzerinde duracağımız, sorgu biçiminden anladığımız kadarıyla, bu bir danişıklı döğüştür. Avukat gerçekten *bir terslik sonucu gelememiş* değildir. Bu Meursault'a kurulmuş tuzaklardan bir başkasıdır. Evet, sorgu yargıcı ona avukatı olmadan konuşmamak hakkı olduğunu anımsatmıştır ama Meursault yine de bu tuzağa düşer: sorulacakları yalnız başına yanıtlayabileceğini söyler.

Sorgu başlar. Arabı öldürmesiyle ilgili öyküsünü bilmem kaçınıcı kez yineledikten sonra, *(Aynı öyküyü böylesine yinelemekten bıkmıştım. Bana öyle geliyordu ki hiçbir zaman bu denli çok konuşmamıştım.)* bir sessizlik olur. Sorgu yargıcı yerinden kalkar; ona yardım etmek istediğini, ona ilgi duyduğunu ve *Tanrı'nın yardımıyla* onun için bir şeyler yapacağını söyler. Ama önce ona birkaç soru daha sormak istemektedir. Herhangi bir geçiş yapmaksızın ona annesini sevip sevmediğini sorar. Sonra birdenbire neden beş el peşpeşe ateş ettiğini sorar. Meursault safça ya da dürüstlikle peşpeşe değil ilk elden sonra birkaç saniye ara verip sonra dört el daha ateş ettiğini söyleyince de, bu duraklamanın nedenini sorar. Anlatıcı açıklayamaz bunu. Camus de araya girip açıklamaz. Açıklayabilseydi de sorgu yargıcının anlayabileceği kesinlikle şüpheliydi.

Yanıt alamayan yargıç birdenbire kalkar, gider bir çekmeceyi açar, gümüşten bir haç çıkarır ve sanığa doğru ilerleyerek havaya kaldırır haçı. Değişmiş titreyen bir sesle bağırır: *Bu nedir biliyor musunuz?* Meursault yanıtlar: *Evet, doğal olarak. O zaman bana çabuk çabuk, tutkulu bir biçimde, kendisinin Tanrı'ya inandığını ve hiçbir insanın Tanrı'nın onu bağışlamayacağı denli suçlu olmadığı, ama bunun için insanın pişmanlık duymak yoluyla ruhu boş ve herşeyi kucaklamaya (?) hazır bir çocuk gibi olması gerektiği inancında olduğunu söyledi. Bütün gövdesiyle masarını üstüne doğru eğilmişti. Haçını hemen hemen başımın üstünde sallıyordu (19).*

Bir roman kişinin, gerçek mesleğinin gerektirdiği, düşündürdüğü biçimde değil de başka meslekten biriymiş gibi davrandırılması, konuşturulması yoluyla

(19) s. 1172-1173.

gölünleştirilmesi böylece kişileri buldukları konuma yabancılaştırarak eleştirme yöntemi ilk kez deneyen Camus değil (20). Bu nedenle yukarıya aldığımız parçanın son iki tümcesi de çok anlamlıdır. Sorgu yargıcının jestleri, masanın üstüne abanması (rahipler, kızgın oldukları zaman, dinleyicilerden yüksekteki kürsüye abanırlar; zaman zaman bir haçı kilisedeki dinleyicilerin, *yoldan çıkmışların* başları üstünde sallarlar ya da kürsüye eğildiklerinde boyunlarından sarkan haç ön sıradaki dinleyicilerin hemen hemen başları üstünde sallanırlar.) Camus'un Sorgu Yargıcı da Flaubert'in Rahib'inin aksine bir sorgu yargıcı gibi değil de bir rahip gibi davranmakta, konuşmaktadır. Bunun içindir ki olduğu gibi davranmaya alışık olan Meursault'un *yabancılığı* daha da artmaktadır. *Doğruyu söylemek gerekirse, onu uslaması sırasında pek kötü izlemiştim çünkü önce çok sıcaklamıştım. sonra yargıcın daracık bürosunda yüzüme konan iri sinekler vardı ve yargıç beni biraz korkutuyordu. Aynı zamanda bunun biraz gülünç olduğunu çünkü herşeyden önce suçlu olan ben olduğumu iyi biliyordum* (21) Camus söz konusu karşıtlığı, bir kez de yapılan işle bulunulan konum (yer) arasındaki karşıtlığı sezdirerek sürdürüyor. Meursault söylenenleri izleyemiyor. çünkü bu tür konuşmalar, iri iri sineklerin insanın yüzüne yüzüne konduğu, daracık bir odada değil, serin ve geniş kiliselerde yapılır.

Sanık yapması gerekeni yapar; anlatması gerekeni anlatır. Bir ya da beş el ateş etmiş olmasının; birinci elle ötekiler arasında birkaç saniye duraklamış olmasının, *kendince*, böylesine önemli olmadığını söylemek üzereyken Yargıç aşırı jestlerle, Sanık'a Tanrı'ya inanıp inanmadığını sorar. *Hayır, diye yanıtladım, öfkeyle oturdu. Bunun olanaksız olduğunu, tüm insanların, hattâ ondan yüz çevirenlerin bile Tanrı'ya inandıklarını söyledi bana. Onun inancı bu yoldaydı ve eğer birgün bundan şüpheye düşmesi gerekseydi, artık yaşamının anlamı kalmayacaktı. Yaşamının anlamı kalmamış ister misiniz? diye haykırdı* (21). Bu kez de Sorgu'nun, odak noktası olması gereken konudan ve kişiden tümten uzaklaştığına tanık oluruz. Epey zamandır, bir cinayeti aydınlatmak amacıyla yapılan Sorgu, sorgu olmaktan çıkmış, Tanrı'ya inanmak yada inanmamak sorununa dönüştürülmüştür. Sanık'ın suçu ve geleceği söz konusu olmaktan çıkmış, Sorgu Yargıcı'nın kişisel yaşamı inancı, mutluluğu söz konusu olmuştur. Bu da büyük bir *saçmadır*. Bu birkaç tümcelik alıntıda, saçma olan bir şey daha vardır. Yargıç, sanki yalnızca özdeksel konularda geçerli olabilecek bir mantık kuralını (tasım, kıyas), inançlara yani tümsel durumlara da uygulamak ister gibidir. *Tüm insanlar ölümlüdür. Meursault da bir insandır, o halde o da ölümlüdür* der gibi. *tüm insanlar Tanrı'ya inanırlar, Meursault da bir insandır o halde o da Tanrı'ya inanır* demek ister gibidir.

(20) Anımsadığımız yazarlar arasında bunun en çarpıcı örneğini veren Flaubert'dir sanırsınız. *Madame Bovary*'de (II. Kısım, VI. Bölüm), ruhların doktoru olduğunu savunan, öyle olması gereken rahip Bournisien, kendisinden yardım istemeye gelen Emma'yı bir türlü anlamak istemez; ona, bir veterinermiş gibi ineklerden sözederek.

(21) s. 1173.

Sorgu Yargıcı'nın dinsel inancı, yaşamının anlamının olup olmaması Sanık'ı hiç ilgilendirmeyiz. *Benim görüşüme göre bu beni ilgilendirmiyordu ve bunu ona da söyledim. Ama yargıç üsteler, yine İsa'yı Sanık'a doğru uzatarak Ben hristiyanim, der, hatalarının bağışlanmasını ondan (İsa'dan) istiyorum. Nasıl olur da O'nun senin için acı çekmiş olduğuna inanmazlık edebilirsin? (...) Sizin ki denli katılmış bir ruh daha görmedim. Karşıma gelen suçlular, acımın bu imgesi karşısında her zaman ağladılar (21).*

Oysa Sanık, Yargıcı'nın anladığı anlamda suçlu görmemektedir kendini. *Suç, suçluluk, suçlu olmak henüz bilincine varmadığı kavramlardır. Yargıç'ın anlayamadığı da budur. Sorgu'nun bitmesine yakın, yaptığına pişman olup olmadığını sorar. Sanığın yanıtı, yargıcın anlayacağı bir yanıt değildir: *Düşündüm ve gerçek bir pişmanlıktan çok, bir tür can sıkıntısı duyduğumu söyledim (22).**

Meursault daha sonra da Sorgu Yargıcı'nın karşısına çıkar. Ama Avukat'ı yanındadır. hep. Ona daha önceki ifadelerinin kimi noktalarını kesinletirler. Sonra aralarında suç kanıtlarını, belgeleri tartışır. Bundan sonraki satırlar çok ilginçtir; *Ama gerçekte, bu anlarda benimle hiç mi hiç ilgilenmiyorlardı. Bana öyle geliyordu ki yargıç artık beni bir kenara bırakmış, davamı bir bakıma sınıflıcmıştı. Bana artık Tanrı'dan hiç söz etmedi ve onu hiçbir zaman ilk gündeki gibi coşkunluk, kızgınlık içinde görmedim. Sonuç olarak, konuşmalarımız daha dostça oldu. Birkaç soru, avukatımla bir konuşma; sorgular bitti. Davam yargıcın kendi deyimiyle doğal gidişini sürdürüyordu. HATTA BAZI BAZI KONUŞMALAR GENELKONULARA DÖKÜLÜNCE BENİ DE KARIŞTIRIYORLARDI (23).*

Bilinen şeyleri yinelemek pahasına da olsa, Sanık, Avukat, Sorgu Yargıcı üçlüsünün ilişkilerinin, görevlerinin ya da işlevlerinin tanımlanmasına, Tüze açısından kısaca belirlenmesine gerek var sanırım. Sanık, yasalara aykırı bir edimi yaptığı sanılan suçlu adaydır. Tutuklu da olabilir tutuksuz da. Ayrıca suçluluğu henüz kesinleşmemiştir, o halde suçsuzdur denilebilir, demek gerekir. Her insan yasaları tümüyle, ayrıntılarıyla bilmez. Buna karşın, yasalara göre kendisini savunmak, korumak durumunda, zorundadır. İşte bu yüzden *Avukat* denilen bir birtakım ortaya çıkmıştır uygar toplumlarda, *Avukat*'ın işlevi, savunduğu sanığın suçsuzsa suçsuzluğunu kanıtlamak; suçluysa, işlediği suçun tam karşılığı olan *Ceza*'yı ya da en az cezayı almasını sağlamaktır. Bu yüzden, yasalardan önce, onlarla birlikte Sanık'ı iyi tanıması, ne yaptığını, neden yaptığını, nasıl bir insan olduğunu iyi bilmesi gerekir. Yasaların işleyişi açısından bakarsak, Avukat bir süre için Sanık'ın yerine geçecek, onun adına konuşacak, onun kimliğine bürünecek, bir bakıma onu devreden çıkaracaktır. (...) *Avukatımın savunması hiç bi meyecekmiş gibi geliyordu bana. Bununla birlikte, bir an için onu dinledim çünkü şöyle diyordu: "Öldürdüğüm doğrudur." Sonra aynı bu tonda, benden söz ettiği her defasında*

(22) s. 1174.

(23) s. 1174.

"Ben" diyerek konuşmasını sürdürdü. Buna çok şaşıyordum. Jandarmaların birine doğru eğildim ve sordum bunun nedenini. Susmamı söyledi az sonra da ekledi: "Tüm avukatlar böyle yaparlar." Bense, bunun, beni davadan biraz daha saf dışı etmek, beni sifıra indirgemek ve bir anlamda benim yerime geçmek olduğunu düşündüm. Ama ben zaten çoktan beri bu duruşma salonundan uzakta olduğumu sanıyordum. Zaten avukatım da bana gülünç görünmüştü (24).

Avukat bununla da yetinmeyecek, duruma göre Sanık'ın söylediklerini saklayabilecek; gerçekleri bilerek ya da bilmeyerek değiştirecek, dileğince eklemeler, çıkarmalar yapabilecektir. Örneğin ilk duruşma başlamadan önce avukatı Meursault'a, ona sorulacak yanıtla sorulara kısa kısa yanıtlar vermesini, inisiyativi kendi eline almamasını, gerisini kendisine bırakmasını, öğütleyecektir (25). Bunun sakıncalarını anlatıcı şöyle algılar ve dile getirir: *Bununla birlikte, bir şey beni belli belirsiz tedirgin ediyordu. Kaygılarıma karşın, bazen araya girmeye yelteniyordum ama avukatım o zaman bana, "Susunuz, bu sizin için daha hayırlıdır" diyordu. Bir bakıma, bu davanın, dışımda ele alınıyormuş gibi bir havası vardı. Her şey benim araya girmem olmaksızın olup bitiyordu. Geleceğim benim görüşüm alınmaksızın karara bağlanıyordu. Zaman zaman sözünü kesmek ve "Anladık ama sanık kim? Sanık olmak önemli bir şeydir. Benim de söyleyecek sözüm var" demek is'eğini duyuyordum (26).*

İşte Camus'nün eleştirisi burada yoğunlaşmaktadır. Bir insan başka birinin yerini alabilir mi, tam ve gerçek anlamda bir başkasıyla özdeşleşebilir mi? Peki sonunda Sanık'a verilecek cezayı kim çekecektir? Yine sanığın kendisi. Çünkü Avukat, Sanık bir cezaya çarptırılır çarptırılmaz devreden çıkacaktır. Öncesinde de sonrasında korku, kaygı, acı çekmeyecektir. Camus'ye göre, usa aykırı, eksikli, gülünç, saçma olan şeylerden biri de budur diyebiliriz.

Sorgu Yargıcı'na gelince, onun işi de, Toplum'u temsil eden, savunan kişilerden biri olarak Toplum'un yararını, çıkarlarını korumak amacıyla düzenlenecek duruşmalarda ön bilgiler, kanıtlar sağlamaktır. Sanılana karşın, toplayacağı bilgilerin, kanıtların yalnızca ve yalnızca Toplum'un çıkarına, yararına uygun, Sanık bireyin zararına olması gerektiği gibi bir sav yoktur. Sanık da Toplum'un bir parçası değil midir? Suçlayan Toplum'a karşı, suçlanan Birey'in yarar ve çıkarlarını da gözetecek biçimde yansız olması gerekir, çünkü Birey'in haksız yere cezalandırılması Toplum'a zarar verir. Kaldı ki Sorgu Yargıcı'nın, Sanık'ı suçlamak, yargılamak, aşığalamak; ona baskı yapmak, kızmak hakkı ve yetkisi yoktur. Suç'la ilgisi olmayan özel ayrıntılarla ilgilenmesi gerekmez. Ve en öncelikli, en vazgeçilmez, en tartışılmaz zorunluluk, Sanık-Avukat-Sorgu Yargıcı üçlüsünün ne yapacaklarsa birlikte yapmaları; bir sonuca varmaları gerekliyse bunu uyum

(24) ss. 1196-1197.

(25) s. 1185.

(26) s. 1193.

İNİNDE, birlikte yapmalarıdır. Bu sağlanmazsa zararlı çıkacak kişi Önce Sanık sonra Toplum olacaktır. Oysa romanın yukarıya aldığımız parçalarında bunun tersinin olduğunu gösteren tÜmceler var. Bir an geliyor ki, Avukat-Sorgu Yargıcı bir ikili oluşturup, birlikteliklerinin nedenini, amacını, işbirliklerinin ana nesnesini saf dışı bırakıyorlar. Duruşma sırasında da böyle olacaktır bu. Duruşmanın ana nesnesi cinayet bir yana itilecektir. Bu bölümdeki kara güldürü özelliğini oluşturan da şu tÜmce: *Bazen de, konuşma genel konulara kayın-ra, beni de karıştırıyorlardı.*

Başka bir açıdan değinelim Avukatlık Kurumu'na. Bu kurumun varoluşunun kökeninde, yasaları, okuma yazmayı, güzel konuşmayı v.b. bilmeyen bir sanığın korunması ilkesi yatar. Oysa Meursault'un davasında, Sanık'ın gerçek anlamıyla korunduğu, aldatılmadığı ya da kendi isteği ile de olsa aldarmasına izin verilmediği söylenebilir mi? *Rahat nefes almaya başlıyordum. Bu saatlerde (sorgular sırasında) kimse bana kötü davanmıyordu. Herşey öylesine, doğal, öylesine iyi kurullanmış, öylesine yetkinlikle OYUNLAŞMIŞTI ki AİLENİN BİR PARÇASINI OLUŞTURUYORMUŞUM* gibi gülünç bir izlenime kapıldım (27). Görüldüğü gibi, Sanık suçunun, suçunun yorumlanışının, soruşturmanın, sorgunun gidişinin bilincinde değil, Avukat da Yargıç da onu uyarmazlar. Meursault'a göre tüm bunlar bir oyundur. Ancak buradaki oyun sözcüğü çift anlamlıdır biri Meursault için olanı, öteki Camus, toplum ya da ötekiler için olanı. İlki, neredeyse eğlence, zaman geçirmek, can sıkıntısından kurtulmak için oynanan oyun anlamı; ikincisi ise TOP-LUM İÇİNDE KURALLARA UYGUN YAŞAMA OYUNU'dur. Bu ikincisinin yeniden söz edeceğiz.

D. DURUŞMALAR VE YARGI

O yaz iki önemli dava vardır. Meursault olayından daha önemli ikinci dava bir baba katilidir. Aylardan hazirandır. Duruşmalar, dışarda yakıcı bir güneşle başlar. Daha bu *Bölüm*'ün başlangıcında, ilk duruşma'dan az önce, Meursault'un başlangıçtaki tinsel durumunun, bilinçsizliğinin sürdüğünü anlatan tÜmceler var. Sanık, halen işi -sözcüğün bizim algıladığımız anlamında-, ciddiye almamaktadır: (...) *Jandarmalardan biri (.) bana korkup korkmadığımı sordu. Hayır diye yanıtladım. Hatta bir anlamda, bir duruşma görmek beni ilgilendiriyordu. Yaşamım boyunca böyle bir fırsat geçmemişti elime (.)* (28). (Camus, bu romanında yaşamın saçma olduğunu ortaya koyarken, Meursault'un kişiliğinde, bunun bilincine varmış bir insanı örnekler. Ancak Meursault yine de olumsuz bir tiptir, başkaldırmadığı için. O halde yukarda bizim kullandığımız "bilinçsizlik" sözcüğü bu anlamda değildir. Meursault'un boyun eğen, olumsuz. istem'iz, yaşama çok bağlı biri olmayışı, onu dışlayan çağdaş toplumu, kimi kurumlarını eleştirmeyi engellemez.)

(27) s. 1174.

(28) s. 1183.

Duruşma başlar. Salonda, bir duruşma salonunda olması gereken kimselerle, bulunmalarına genellikle izin verilen kimseler vardır: Sanık, Avukat, Savcı, Yargıçlar, tanıklar, jüri üyeleri, gazeteciler, izleyiciler v.b. Önce uzamdan söz edelim kısaca. Daha başlangıçta aşırı dolu salonda boğucu bir sıcak vardır. Perdeler, havalandırma düzeni pek işe yaramamaktadır. Önemli bir ayrıntıdır bu. Sanık-anlatıcı daha önce fiziksel gereksinmelerinin çoğu zaman duygularını rahatsız ettiğini belirtmiştir. Genelde, dış koşullar, duyu ve düşünce sistemlerini rahatsız ederler insanın. (Romancı birden çok kez güneşi, sıcaklığı, v.b. romanın uzamının belirgin bir özelliği olarak sunar. Roman kahramanının yaşadığı cinayetin tek nedeni de güneş ve etkileridir diyebiliriz.) O halde duruşma için uzam elverişli değildir.

Anlatıcı, jüri'den başlar duruşma salonunda bulunan kişileri anlatmaya. *Karşımda bir dizi yüz gördüm, hepsi de bana bakıyordu. Bunların jüri üyeleri olduğunu anladım. Onları birbirinden ayırd eden şeyi söyleyemem. Hiç bir izlenim edinemedim; sanki bir tramvayda oturuyordum ve tüm kimliksiz (anonim) yolcular, gülünç yanlarını görmek için yeni geleni gözlemliyordu* (Camus daha ilerde (s. 1185) "Jüri" sözcüğünü kaldırıp, atacak, yerine *tramvay banketi* sözcüklerini kullanacaktır.) *Burada aradıkları şey gülünç olan değil suç olduğuna göre bu düşüncemin bençe birşey olduğunu iyi biliyorum. Bununla birlik'e (gülünç olan şeyle suç olan şey arasındaki) ayırım büyük değildi ve ne olursa olsun bu usuma gelmiş bir düşünceydi o kadar* (29).

Kimi romancıların, "romancı her yerde hazır olamaz, her şeyi göremez, her şeyi bilemez, o halde her şeyi dilediği gibi anlatamaz..." demelerine aldarmamak gerekir. Bu bir danişıklı döğüş, bir tür aldatmacadır. Gerçek ve inanılır olan, kalemi elinde tutanın, *yazarın kendisi* olduğudur. Neyi, niçin, nasıl, nerede, ne zaman, hangi biçim, biçem, yöntem ya da tutumla; hangi sözük ve tümcelerle, hangi zamanda, dolaylı söylemle mi yoksa dolaysız söylemle mi... anlatacağına karar veren yine odur. Akıllı ve ustaysa öz yazar. Kimi romancılar, okurunu aptal yerine kor, kimisi yorulsun istemez: o da düşünsün, bulsun, görsün, tedirgin olsun demez. Kimileri de bunun tersini düşünür, ona göre yazarlar. Camus bu sonunculardandır. Ana dilini, ne yapmak istediğini iyi bilir. Jüri üyeleri için *kimlikleri, adları bilinmeyen yolcular* (*voyageurs anonymes*), oturdukları yer için *tramvay koltukları* (*banquets de tramway*) diyorsa, tüm müzüm içinde yaşadığımız TOPLUM'u anlamamızı istediği içindir. Eğer bize, onları, yüzleriyle, bedenleriyle, giysileriyle, uğraşlarıyla betimleseydi, bu insanlar TOPLUM olmaktan çıkar, BİREYLER olurlardı. O zaman da Meursault'u suçlu bulan TOPLUM değil birkaç BİREY olurdu. Bu da romanın bildirisini saptırırdı. Roman özenle okunduğunda, Meur-

(29) Romanda benzer imgeler çoktur. Örneğin Celeste'in yerinde Meursault'un masasında yemek yiyen kadın da çağdaş insanın simgesidir. Roger Ouilleot, *Yabancı'yı* sunarken, Camuş'nün, kendisine, "romanının simgesel bir yapıtı olduğunu söylediğini yazıyor (A.g.y., İ. 1911).

sault'un ve çevresindeki birkaç kişinin dışında, yaşlılar yurdu müdürünün, avukatın, sorgu yargıcının, savcının öteki yargıçların, gazetecilerin, v.b. adları yoktur. Bunlara birer ad vermek romancının işine gelmezdi.

Yazarın *gülünç* ve *suç* sözcüklerini aynı tümcede yanyana getirmesi anlamlı ve belli bir amaca yöneliktir. Bunu kavrayabilmek için, *gülünç olan şey (ridicule)* ile *suç* (crime) arasındaki akrabalığı araştırmak, açıklamak gerekir. *Gülünç* olan şey nedir? Nelere "gülünç" der, güleriz. Alışılmışsa, bilinene, herkesçe benimsenmiş şeylere aykırı giyiniş, yürüyüş, konuşma, kısaca tüm davranış biçimleri, düşünceler çoğunluk tarafından *gülünç* diye nitelendirilir. *Gülünç* bir durum ya da davranış benimsemenin kökeninde, bir ayrı baş çekme, isteneni, bekleneni yapmama, yazılı olmayan kuralları, alışkıları çiğneme, yani küçük çapta bir BAŞKALDIRI vardır. Ama bu küçük başkaldırıları yasalarla cezalandırılmaz, *gülünç* bulunur ayıplanır. SUÇ da bir bakıma *gülünç*ün büyük çapta, daha önemli, daha ciddi, daha ağır olması, başkalarını daha çok tehdit edici boyutlara ulaşmasıdır. Eşdeyişle biri, toplumu benimsediği kuralların, gelenek ve göreneklerin çiğnenmesidir; öteki yine toplumun koyduğu yasaların, örneğin, bir erkeğin, kalabalık bir caddede alışılmadık giysilerle dolaşması *gülünç*, çıplaklık dolaşması suçtur. Çoğu kez *gülünç*, alışılmadık olanın suç olana dönüşmesi için pek de öyle büyük değişiklikler gerekmez. Ayrıca, *gülünç*, garip, tuhaf, v.b. olanla suç olan şeyler arasındaki sınırlar bir toplumdan, bir kentten, bir zamandan ötekine ayrımlı biçimlerde çizilmişlerdir, eşdeyişle bu sözcüklerin anlamları görecedir. Örneğin yukarda andığım çıplaklık örneği ülkemizde geçerli, günümüz Almanya'sında geçersizdir. En büyük suçların bile yasallaşabileceği yapay durumlar vardır, *savaş* gibi. Oysa savaşta ya da barışta öldürmek arasında çoğu zaman suç açısından pek ayırım yoktur.

Meursault'un duruşma salonundaki gözlemlerini, izlenimlerini sırasıyla saptamak ve irdelemek, yazarın Duruşma, Yargı, Adalet, v.b. kavramlara, kurumlar yönelik eleştirilerini de kendiliğinden ortaya koyacaktır.

Bu kapalı salona dolmuş onca insan yüzünden şaşkına dönmüştüm. (...) Önce tüm bu insanların beni görmekte acele ettiklerinin ayırımına varmışım sanırım. Genellikle insanlar benim varlığımla (personne) ilgilenmezlerdi. Tüm bu çalkantının, kıpırtının nedeninin ben olduğumu anlamak için bir çaba harcamam gerekti.(30)

Meursault gibi bir (ona az çok benzeyen ya da hiç benzemeyen milyonlarca birey), ölünceye dek, yetmiş-seksen yıl yaşayabilirdi o toplumda ya da günümüz toplumlarında. Yakın çevresindeki birkaç kişi dışında, hiç kimse, hiçbir zaman onun varlığının, günümüz kentlerini dolduran yapıların birinin bir dairesinde, yalnız başına yaşamını sürdürdüğünün ayırımına varmayabilir, onunla hiç mi hiç ilgilenmeyebilirdi. (Nitekim Meursault'un kapı komşusu, kendisi gibi yaşlı köpeği

ile yaşayan Salamano bunun tipik örneği olarak özellikle romanın kişileri arasına katılmıştır). Ölüp giderdi günün birinde, onu gömen belediye de olabilirdi. Aylar boyunca ayrımına varılmayabilirdi öldüğünün. En uygar Batı ülkelerinde bile böyle olayların olduğunu okuyoruz. Ama bir çırpıda, tek bir eylem nedeniyle insanların ilgisinin odağı oluverir Meursault. Nedeni işlediği suç denli, suça duyulan ilgi ve bu ilgi ile ilgilenen gazetelerdir. Eski gazeteci Camus, Basın'ın sorumlusuzluğunu, toplumu olumsuz yönde harekete geçiren abartmalarını birkaç tümeceyle eleştirmeden geçemiyor. Ayrıca bir çelişkiyi de vurguluyor. Gazetecilerden biri sanığın yanına gelir duruşma başlamadan önce. Yaşlıca, sempatik biridir. Her şeyin yolunda gideceğini umduğunu söyler. Buraya dek gazeteci değil insandır. *Hemen sonra ekler: Biliyorsunuz, sizin davanızı biraz şişirdik. Yaz mevsimi gazeteler için ölü mevsimdir. Sözü edilmeye değer bir sizin öykünüz, bir de baba katilinki vardı.* (31) İnsan olarak sanığın iyiliğini dileyen aynı kişi, Gazeteci olarak ona zarar verici bir davranış içine girebilmektedir. Bunun Toplum'un tutumu ile yakından ilgisi vardır. Duruşma salonuna toplanmış olaganüstü izleyici kalabalığının ilgisinin odağı Sanık'ın kendisi değil, suçudur. Duruşma başlamadan önce Sanık'la pek ilgilenmezler. *O anda herkesin birbiriyle buluştuklarını, birbirlerine seslendiklerini, konuştuklarını ayırdettim, aynı çevreden insanların bir araya gelmeleri ile mutlu olunan bir kulüpte imişler gibi* (31). Duruşma başlar başlamaz herkes yerine oturup gözlerini Sanık'a dikeceklerdir. Bu şu demektir: Oradaki insanlar, İnsan-Sanık'la değil, Suçlu-Sanık'la ya da Suçlu-İnsan'la ilgilenmektedirler. Bu öylesine belirgindir ki İnsan-Sanık, benim orada fazladan biri, biraz da çağrısız bir konuk olduğum garip izlenimine kapıldım diyecektir.

Duruşma başlar ama Sanık orada değil gibidir. Olanı biteni anlamaz. Sanki sanıklara ayrılmış yere konmuş camdan bir telefon kulübesinde gibidir. Görür ama anlamaz. Birkaç tanıdık sözcük, ad duyar yalnızca. *Belki bu yüzden belki bulunduğum yerin gelenek ve göreneklerini (usages) bilmediğim için, bundan sonra olup biteni pek iyi anlamadım.* (32)

Tanıkların dinlenmesine geçilir. Yasa dilinde TANIK, *bir olayın gidişini, oluşunu gören kişi; bir olayı tanıtlamak için yargı yerine çıkan, dava konusu üzerinde sorulanları yanıtlayan, bildiklerini söyleyen kişi* demektir. Bu tanımda, tanıklık konusu olan olayı görmüş olma, ya da olayla ilgili şeyleri bilme, duyma, görme baş koşullardır. Meursault davasının tanıkları şunlardır: Yaşlılar yurdunun yöneticisi, kapıcısı, Sanık'ın annesinin arkadaşı yaşlı Perez (bu üçü olay yerinden en az seksen kilometre uzakta idiler ve sanığı tüm yaşamları boyunca bir kez görmüşlerdir;) Raymond, Masson, Marie, Salamano, Celeste, Bunlardan hiç biri öldürme eylemini gözleriyle görmemişlerdir. İlk üçü çok çok tabanca sesini duymuşlardır. Tanık onlarla ne önce, ne de sonra olayla ilgili hiçbir şey konuşmamıştır.

(31) s. 1183.

(32) s. 1184.

İçlerinde Sanık'ı en yakından tanıyan, anlayan Marie'dir, onun da hangi koşullar da olduğunu gördük. Öyleyse konumları ve kimlikleri özenle seçilmiştir yazar tarafından.

Sanığın kimliğinin bir kez daha saptanmasından, olayın ana çizgilerinin baş yargıç tarafından yinelenmesinden sonra, *görünüşte olaya yabancı ama belki de onunla pek çok yakından ilgili olan sorulara* (bu sözcükler savcınınındır) sıra gelir. Meursault annesinden söz edileceğini anlar, bu da can sıkıntısı verir ona. Sanık annesini yaşlılar yurduna bırakmakla, sonra da toprağa verilisi sırasında başlarken andığımız duygusuz davranışları yüzünden suçlanmaktadır. Önce belirgin bir çelişkinin altını çizer yazar. Meursault annesini sokağa atmamıştır; Devlet'in ya da Toplum'un gerekli, yararlı gördüğü bir toplumsal kurum olan yaşlılar yurduna koymuştur. Eğer bunu öneren Devlet ya da Toplum önerisine uyup annesini, babasını yaşlılar yurduna koyanları suçlarsa çelişkiye düşüyor demektir. Bu soruna başka bir açıdan daha yaklaşabiliriz. Eğer bir oğul, bir işte iyi çalıştığı hal de annesine bakacak güce sahip değilse; eğer bir toplumda ana-oğul arasındaki tüm bağlar koparılmışsa, biri ötekinden birşey beklemiyor duruma gelmişlerse, yine ikisi birden kimseden birşey beklemiyor duruma gelmişlerse, bunun suçu ne annenin, ne oğlun ne de kimseninindir. Doğrudan doğruya, bireylerini *yeni yaşamların* içine iten Toplum'undur. Toplum, bireylerini önce şu ya da bu biçimde yönlendirir, sonra bu yönlendirmeden onları sorumlu tutamaz. Camus ölüm cezası üstüne düşüncelerini sıralarkende benzer çelişkilere değinecektir (33).

Savcı sanığa *su kaynağının olduğu yere yalnız başına Arabı öldürmek niyetiyle dönüp dönmediğini* sorar. Sanık *hayır* der. O zaman da, neden silahlı olduğunu, neden tastamam o yere döndüğünü sorar. Sanık bunun bir *rastlantı* olduğunu belirtir. Bu iki yanıtın doğru olmadığını kanıtlayacak tüzel hiçbir tanık, ipucu yoktur. Eğer rastlantı diye tanımlanan olaylar olmasaydı yeryüzü dillerinde bu sözcük olmazdı. Sanık'ın suçsuz olduğunu Camus kadar biz de savunmuyoruz. Ama sözcüğün sıradan anlamıyla suçlu, canı, canavar, vb. de diyemiyoruz. Camus'nün istediği de bu zaten. Gerçek bir suçlu, canı, okuyucunun antipatisini kazanmış biri çevresinde suç, sorgu-yargı ve ceza üstüne eleştiriler yapması güç olurdu.

Oturumun bundan sonrası, Sanık için bulanıktır. Duruşmaya öğleden sonra ya dek ara verilir. Bu arada düşüncecek, dinlenecek zamanı olmamıştır sanığın. Duruşma yeniden başladığında hava daha da sıcaktır. (Ondan başka herkes birer yelpaze edinmiştir). Tanıkların dinlenmesine geçilir. İlk tanık, yaşlılar yurdunun yöneticisidir. Ondan, sanığın annesinin oğlundan yakınıp yakınmadığı sorulur. Yanıt *evettir* ama açıklaması vardır: *Yakınlarından yakınmak tüm pansiyonerlerin sıaplantısıdır*. Kimse bu açıklama üstünde durmaz. Onlar için önemli olan *evettir*. Sorusunu değişik biçimde, annenin, kendisini yaşlılar yurduna koyduğu için

(33) s. 1185. Bkz. Camus-Koestler, *Idam*. TürkJesi: Ali Sirmen, İstanbul, Cem Yayınevi, 1972.

oğluna sitem edip etmediği biçimine yineler yargıç. Yanıt yine *evet*'tir, ama bu kez açıklama yoktur. Sanki dinlenmediğini, değerlendirilmediğini anlamış gibidir tanık.

Sanık yalnızca annesini yaşlılar yurduna bıraktığı için suçlanmamaktadır. Yönetici, cenaze töreninin yapıldığı gün sanığı çok sakın bulmuş, buna şaşmıştır. Ayrıca annesini son bir kez bile görmek istememiş, bir kez bile ağlamamış, mezarın üstüne kapanmadan hemen oradan ayrılmıştır. Şaşırtıcı olan başka bir şey de annesinin yaşını bilmemesidir. Bu sorular dava konusuyla o denli ilgisizdir ki baş yargıca bir soru sordurur Camus: *Bir sessizlik anı oldu ve başkan ona (tanığa) söz ettiği kimsenin ben olup olmadığını sordu* (34). Ancak bu soru iki anlamlıdır. "Tüm bu işleri, bu kötü işleri yapan bu adam mıdır?" anlamını da içerebilir. Başkan, savcıya, tanığa soracak sorusu olup olmadığını sorunca, savcı öyle bir ifadeyle *Ah! Hayır, bu kadarı yeter* der ki *Sanık yıllardan beri ilk kez aptalca bir ağlama isteği duyar; çünkü tüm bu insanların ondan ne denli NEFRET ETTİĞİNİ anlamıştır* (34).

Sanığın başka suçları da vardır. Annesinin tabutu önünde hiç ağlamadığı gibi *sigara ve sütlü kahve içmiş, uyumuştur*. Bunları öğrenen izleyiciler öylesine bir tepki gösterirler ki Sanık *ilk kez suçlu olduğunu anlar*. Ama birini öldürdüğü için değil. Savunma tanıkları, Celeste, Marie, Raymond, Salamona da dinlenir ama söyledikleri yerleşmiş kaniyi değiştiremez. Örneğin Marie'nin anlattıkları bu kaniyi güçlendirecek niteliktedir. Savcı ilişkilerinin başlangıç tarihi sorar. Bilindiği gibi sanığın annesinin gömüldüğü günün ertesidir. O gün olanları, denizi, sinemayı, geceyi birlikte geçişlerini anlatır. Savcı o gece gösterilen filmin Fenandel'in bir filmi olduğunu öğrenmiştir. Anlaşılamayacak rastlantılardan biri de budur.

Sayın jüri üyeleri, bu adam, annesinin ölümünün ertesi günü denize gidiyordu; kuraldışı bir ilişkiye başlıyordu. bir güldürü filmi önünde gülmeye gidiyordu. Size söyleyecek başka bir şeyim yok. (35)

En son ve önemsiz tanık olan Salamano'nun yanıtı çok ilginçtir. *Anlamak gerek. diyordu Salamano, anlamak gerek*. Ama kimse anlıyor görünmüyordu. *Alıp götürdüler onu*. Bir an için Salamano'nun söylediklerini düşünür Camus, Duruşma Salonu'nun dünya, içerdekilerin Toplum olduğunu düşünürsek, Salamano'nun söyledikleri daha bir anlam kazanır.

Son tanık Raymond'dur. Meursault'un öldürdüğü Arap, onun metresinin kardeşidir. Kavga da zaten ikisi arasındadır. Raymond sanığın suçsuz olduğunu, o gün kumsalda oluşunun bir *rastlantı* olduğunu, metresine yazılan mektubun Meursault'un elinden çıkmış olmasının da *rastlantı* olduğunu ve yine bir *rast-*

(34) s. 1187.

(35) s. 1190.

lantı sonucu karakolda Raymond'dan yana tanıklık ettiğini söyler. Savcıya göre bu olayda *rastlantılar* olağanüstü çoktur. Ancak romanda rastlantılardan bu denli çok söz edilişi bir rastlantı değildir. Camus'ya göre yaşam, dünyaya gelişimiz bir rastlantıdır. Tüm bunlardan sonra Savcı'nın kanısı şudur: *Sanık onun suç ortağı ve dostudur. En aşağılık türden zevk ve eğlenceye düşkünlük, rezillik dramıdır söz konusu olan. Üstelik bu dram, BİR AHLAK CANAVARI karşısında bulunmakla ciddilemiştir. (...) Annesinin ölümünün ertesi günü en utanç verici sefahata dalan aynı adam, UYDURUK NEDENLERLE VE NİTELENDİRİLEMEYECEK BİR AHLAKSIZLIK dalaveresini tasfiye etmek için bir adam öldürmüştür* (36).

Savunma avukatı araya girer: *Yetti ama! Sanık annesini gömmekle mi suçlanıyor yoksa adam öldürmekle mi?* (İzleyiciler (le public) güler). Savcı, *saygı değer savunmanın bu iki iş arasındaki DERİN, DOKUNAKLI, TEMEL İLİŞKİYİ sezinleyecek denli saf olduğunu* belirttikten sonra haykırır: **EVET, BU ADAMI, BİR ANNEYİ, BİR CANI YÜREĞİYLE GÖMMÜŞ OLMAKLA SUÇLUYORUM** (37). (Tüm bunlar, bir tiyatro sahnesinde oluyormuş gibi anlatılıyor romanda ya da biz o izlenime kapılıyoruz).

Birinci Duruşma'nın anlatımı elimizdeki baskıda sekiz sayfa boyunca sürüyor. Bu sekiz sayfanın içinde (347 satır) Duruşma'nın ana konusu, yapıma nedeni olan salt öldürme işiyle ilgili satırların sayısı kabaca çok çok kırktır. O halde metnin yapısı da Duruşma'nın ne denli saçma, gülünç olduğunu ortaya koyabilecek bir başka ölçüt olarak düşünülebilir. Bunu roman kahramanının kendi ağzından da öğrenebiliriz. *Sanık sandalyesinde otururken bile insanın kendisinden söz edilmesini iştihesi her zaman ilkiştir. Savcının ve avukatımın işlediğim cinayetten çok benden söz edildi* (38).

Buna karşılık, sanığın ilgisini uyanık tutan, onu etkileyen yalnızca parçalar, jestler ve bütünden kopuk tiradlardır. Eşdeyişle sanık halen durumunun bilincinde değildir. Yer yer çok eğlenceli bir oyun seyreden tiyatro seyircisi gibidir de denilebilir.

Savcıya göre, cinayeti önceden düşünerek, tasarlayarak işlemiştir. Buna önce *olguların (faits) kör edici aydınlığında, sonra bu canı ruhun psikolojisinin ona sağlayacağı loş aydınlıkla olmak üzere iki kez kanıtlayacaktır*. Yapar da. Ancak tüm olayları ve canı ruhun psikolojisini on sekiz satırlık bir paragrafta sığdırır Camus. *Sıradan bir cinayet söz konusu değildir. Sanık zekidir. Yanıt vermesini, sözcüklerin değerini bilmektedir*. Doğrudur bu. En azından yalan söylemeyi -Camus'nun sözcüğe verdiği anlam içinde- yaşadığı için az ama öz konuşur. Sözcüklerin değerini, anlam yüklerini bilerek konuşur. Şaşırtır savcının bu sözleri onu. *Bense dinliyor ve zeki olarak değerlendirildiğini iştihiyordum. Ama nasıl olup ta sı-*

(36) ss. 1191-1192.

(37) (38) s. 1193.

radan bir insanın yeteneklerinin, bir suçluya karşı suç kanıtlarını olabildiğini pek can'layamıyordum. (40)

Ayrıca Sanık yaptığı işten pişmanlık duymamıştır. (Meursault) tüm yaşamı boyunca yaptığı ya da yapamadığı hiç bir şeyden pişmanlık duymamıştır.) Bir an için pişmanlık üstünde usa uygun düşünmeyi deneyelim. Sanık bir insanı öldürmüştür. İşlediği edimle, sonra pişman olup olmaması arasında mantıksal bir bağ yoktur. Eğer edim bir cezayı gerektiriyorsa, pişmanlık duymanın ya da duymamanın cezayı azaltıcı-çoğaltıcı bir etken olmaması gerekir, çünkü edimin niteliği, sonuçları değişmeyecektir. Kaldı ki sanık pişmanlık duymadığı halde, *pişman oldum* diye yalan da söyleyebilirdi; Arabın bıçakla üzerine yürüdüğünü, kendisini savunmak için *öldürmek zerunda kaldığını*, v.b. söyleyebileceği gibi. Yine, *pişmanlık duymak*, bir daha suç işlememenin koşulu ya da güvencesi değildir her zaman, O halde Adalet, bunu hafifletici bir neden sayarak kendini aldatmaktadır. Öyleyse neden Meursault'un göstermediği pişmanlık üstünde bu denli duruluyor?" Bunu açıklamak kolay, ancak biraz gerilere gidip Sorgu sırasında Yargıcı'nın davranışlarını anımsayalım. Sorgu yargıcı, elinde bir haç kendini papaz yerine koyuyordu. Savcının da pişmanlık üstünde durmasının; jürinin, yargıçların, dinleyenlerin bundan etkilenmesinin kökeninde yine aynı dinsel kaygı vardır. İslam dininde olmayan *günah çıkarma* işleminde, işlenen günahın papaza anlatılması yetmez; günah çıkarmanın tam ve geçerli olması için, *pişmanlıkla* açıklanmış olması koşulu vardır. Ancak böyle olursa günahtan arınılır. Sorgu yargıcı kendini papaz yerine koyarsa, Savcı neden koymasın! (39)

Sanık'ın ruhundan söz etmeye koyulan Savcı'yı dinlemeyi sürdürelim çünkü az ilerde çok ilginç bir şey söyleyecektir. Sanık'ın ruhuna eğilmiştir ama onda böyle bir şeyin olmadığını, insancıl hiçbir şeyin bulunmadığını görmüştür. Tek bir töre ilkesi yoktur. Özellikle de yüreği boştur, hem de öylesine boşturki TOPLUM BU BOŞLUĞA DÜŞÜP YOK OLABİLİR. Savcı giderek baba katilinin davasıyla Meursault'unki arasında bir ilgi, bir benzerlik kuracaktır. Ona göre, annesini tinsel olarak öldüren Sanık'la, kendisini var eden babasını öldüren kimse arasında bir ayırım yoktur. Birinci'yi ikincisini hazırlamıştır. Bir bakıma yasallaştırmıştır (?). Beyler, diye ekledi sesini yükselterek inanıyorum ki şu sandalyede oturan insanın, bu mahkemenin yarın yargılaması gereken cinayetten de suçlu olduğunu söylesem düşüncemi çok cüretkâr bulmayacaksınız. Böylece duruşma, konuşmalar, suçlamalar davanın özünden uzaklaşabileceği denli uzaklaşıyor, eşdeyişle bir edimin değil, bir yaşam biçiminin yargılanmasına dönüşüyor. Nitekim savcı az sonra baklayı ağızından çıkarır ve SANIĞIN, EN TEMEL KU-

(39) Camus'nün Din karşısındakitutu mu, eleştirileri ayrı bir inceleme konusu olabilirdi. Ancak biz burada suç, ceza, yargı, sorgu gibi kavramlara yönelik eleştirilerin arasına sıkıştırılmış, duruşmanın sonucuna etkisi olan dinsel tutumun eleştirisini de görmeçlikten gelemiyoruz.

(40) s. 1194.

RALLARI BİLMEDİĞİ TOPLUMLA İŞİ OLMADIĞINI ekleyerek bitirir. Toplum adına, Toplum'u savunmak için, Toplum-Jüri önünde konuşan Savcı bu düşüncede olunca, Toplum adına Toplum'un bir Birey'ini savunan Avukat doğal olarak başarı kazanamaz.

Savcı, Sanık'ı başka bir Birey'i, şu ya da bu nedenle öldürdüğü için değil, Toplum'un kurallarına, gelenek ve göreneklerine, töre anlayışına uymadığı için suçlamakta, Jüri-Toplum da aynı nedenlerle Sanık'a ölüm cezası vermektedir. Böylece Camus'nün ortaya koyduğu, tartışılmasını, üzerinde düşünülmesini, durulmasını okuyucudan istediği sorun artık, başka bir bireyi öldüren bir bireyin, yasal açıdan durumu değil; yasal açıdan belirgin bir suç işlemiş bireyin, suçun kendisiyle doğrudan doğruya hattâ uzaktan ilgisi olmayan davranışlarının, düşünme ve yaşama biçiminin de yargılanması, yargılanabileceği sorundur. Yazar, bir yandan saçmanın bilincine nasıl varılacağını örnekleyerek, önemli olanın saçmanın kendisinin değil, onun bilincine varılmasının olduğunu ortaya koymaya çalışırken öte yandan, toplum-birey ilişkileri, bireyin çağımız toplumu içindeki durumuna da dikkatimizi çekmek istemektedir. Bireyin bir suç işlemesi ile su yüzüne çıkan ya da çıkartılan, ama gerçekte suçla hiç de ilgisi olmayan davranışların da suç sayılmasının kökenindeki nedene kısaca değinelim.

Toplum içinde, başkalarıyla ilişkiler içinde yaşamak durumunda olan, bırakılan insan değişik *kişiliklere* (42) bürünür sürekli; duruma ve birlikte olduğu ötekilere göre değişen roller oynar, oynamak zorunda kalır. Bunu da tiyatro da olduğu gibi, giysileriyle, konuştuğu dille, jest ve mimikleriyle yapar; kısaca çok yüzlü davranır, eşdeyişle ben'inden olabildiğince uzaklaşır, sürekli ödün verir. Bireyde, sürekli, Toplum dışına itilmek, gülünç olmak, suçlanmak v.b. korkusu egemen olur. TOPLUM, bireylerinin geleneklere, göreneklere, yazılı ve yazılı olmayan yasalara, dinsel, törel kurallara uygun davranmasını ister. Toplumsal yaşamı bu yolla düzenlemiştir. Kolay olan *ben'e* uygun yaşamak değil de, zor olan, sağlıksız, ikiyüzlü olan rolleri, oyunları oynayarak yaşamak; bir bakıma, kişinin (ya da *ben'in*) Toplum'a verdiği zorlama bir ödündür. Toplum bireyden bu *ödünü* verip, *oyunu* kurallara uygun oynamasını ister. Oynamayan oyundan atılır (43).

(41) s. 1194.

(42) *Personnage* (s): Bu sözcük Latince *persona*'dan gelir Fransızcaya. Birincil anlamı kısaca, *oyuncuların taktığı, yüzlerini tümüyle örten maske*'dir. Antikçağ tiyatrosunda oyuncu sahneye oynayacağı birden çok role uygun maskeler takarak çıkardı. Böylece, bir bakıma, kendi öz kimliğini sürekli gizlemiş olurdu ya da birden çok *kişilik* sergilemiş olurdu. Bu sözcük Fransızcada günlük dile *oyun kişileri* anlamıyla geçerken, felsefede, toplum içindeki insanın başkalarına olan davranışlarında ortaya çıkan her bir *ben'i* (jung) anlamını kazandı. Oysa her insanın tek bir ben'i vardır, olmalıdır. Meursault gibi her insanın bu *ben'e* göre davranması doğaldır, gerekir sağlıklı toplumlarda.

(43) Meursault'la Camus'nün çok sevdiği Stendhal'in Julien Sorel'i arasında şaşırtıcı benzerlikler vardır. *Kızıl ile Kara*'da da, *oyunu* oynamayı yadsıdığı için ölüm cezasına çarptırılan Julien Sorel şöyle diyecektir savunmasında: "Küçük can sıkıntılarınız, gerçek yaşam ayrıntılarınız, benim için az çok incitici gökyüzünden aşağı çekiyor beni. Nasıl ölünebilirse öyle ölünür; ben ölümü kendi tarzımda düşünmek istorum yalnızca, Başkalarından bana ne! (...)" Stendhal, *Le Rouge et le Noir*. Paris, Librairie Gibert, s.d., s. 482. Ayr. .kz. s. 502.

Konumuza, Meursault'un suçuna dönelim. Camus, romanını, daha doğrusu, "toplumumuzda, annesinin cenaze töreninde ağlamayan her insan ölüm cezasına çarptırılmak tehlikesiyle karşı karşıyadır tümcesini açıklarken şöyle diyor: *Yalnızca roman kahramanının mahkûm edildiğini çünkü oyunu oynamadığını söylemek istiyordum. Bu anlamda, içinde, kenarında, özel, yalnız ve duyumsal yaşamın kenar semtlerinde yaşadığı, başıboş dolaştığı topluma yabancısıdır. İşte bu yüzden ki okurlar onu bir yitik (épave) gibi değerlendirmeye, saymaya yöneldiler. Bununla birlikte, insan kendi kendine Meursault'un oyunu, neden, nasıl oynamadığını sorduğunda, roman kişisi üstüne daha doğru, hiç değilse yazarının niyetlerine daha uygun bir düşünce edinecektir. Yanıt basit: Yalan söylemeyi yadıyor. Yalan söylemek yalnızca (...) Meursault görünenin aksine, yaşamını basitleştirmek istemiyor. Ne ise onu söylüyor, duygularını maskeleyerek istemiyor. Ve o zaman toplum, anında, kendini tehdit edilmiş hissediyor (...)* (44). Onu safdışı bırakıyor. Çünkü Meursault gibi yaşamayı yegleyenlerin çoğalması Toplum için tehlike çanlarını çaldırıyor.

E. CEZA

Camus'ya göre insanın yaşamında alışkanlıkların büyük bir yeri vardır. İnsan bir yaşam biçimine, bir düzene alışır. Gerçekten de insan doğduğu andan başlayarak, birlikte yaşadığı kimselere alışır; kısaca yaşamı (yaşantısı), alışkanlıklarının toplamı olur. Sırasıyla çevresindeki eşyalara, oturduğu eve, sokağa, mahalleye, kente, ülkeye alışkanlıklarıyla bağlanır. Bu yüzden köklü değişiklikler onu sarsar. Çoğu zaman alıştığı orta iyilikte bir yaşam, biraz daha iyi ama alışmadığı bir yaşamdan daha yeğdir, iyidir onun için.

Meursault, annesinin yaşlılar yurduna gönderildiği ilk günlerde hep ağlamasını, yakınmasını, oraya bırakılmış olmasıyla değil, alışkanlıklarından kopması, koparılmış olması ile açıklar. Bir zaman sonra, onu yeniden evine getirmiş olsaydı, yine ağlamaya, yakınmaya başlayacağını söyler ve tüm bunların alışkanlık sonucu olacağını ekler. Doğrudur da. Romandaki öteki kişilerde (Salamano ve köpeği) olduğu gibi, kendi yaşamımızda, ilişkilerimizde, seçimlerimizde bunu biz de görebiliriz.

Camus, ölüm cezası dışında kalan, tutukevi cezasına ilişkin eleştirisini bu gerçeğe dayandırır. Meursault'u tutuklandığı günden sonrasında izleyelim. *Tutukevine girdiğimde, ilk birkaç gün onunda, yaşamının bu bölümünden söz etmekten hoşlanmayacağımı anladım. Daha sonra, artık bu tiksintileri önemli bulmadım. İlk günlerde, gerçekten tutukevinde değildim, belli belirsiz, yeni bir olayı bekliyor gibiydim* (45) "*Daha sonra önemli bulma(dığı) tiksintiler*", tutukevinin temizlik, yemek içmek, v.b. düzeni günlük yaşam koşul ve gereçleridir. Bunlar başlangıçta, alışılmadığı için hoşlanılmayan, "daha sonra" alışıldığı için önemini yitiren şeylerdir. Öte yan-

(44) s. 1920.

(45) s. 1175.

dan tutuklu olma, özdeksel olarak hemen gerçekleşirken, tinsel olarak ya da düşüncece bir alışma sürecini içermektedir. Ara süre, tutuklu olmanın bilincine varılmadan duyulan, özgürlükle tutukluluk duygusu arasında bir boşluktur. Birkaç zaman sonra, "beklenen-şeyin olmadığı, çıkagelmediği anlaşıldığında, öteki etmenlerin de yardımıyla gerçek tutukluluk başlar.

İşte bu andan sonra, söz etmekten hiçbir zaman hoşlanmadığım şeyler başladı. Ne olursa olsun, hiç birşeyi abartmamak gerek, bu benim için ötekiler (tutuklular) için olduğundan daha kolay oldu, Bununla beraber, tutuklanmanın dışında, benim için en zor olan şey, özgür insanların düşüncelerine sahip olmamdı. Örneğin bir plajda olmak, denize doğru inmek isteği duyuyordum (...) Birdenbire, tutuklu odamın duvarlarının ne denli yakın olduğunu hissediyordum. (69). Örneğin bir kadına duyulan istek bana acı veriyordu. Bu doğaldı çünkü gençtim (46). Bir anlamda dengemi bozuyordu. Ama öte yandan da zaman öldürmeye yarıyordu. Ona kadınlar konusunda düşüncelerini söyleyen gardiyanı dinlerken, bu uygulamayı adaletsiz bulduğunu söyler. Ama, dedi, sizi tastamam bunun için koyuyorlar tutukevine, Nasıl, bunun için mi? Tabii ki evet, özgürlük bu işte. Doğruladım onu: Bu doğru, dedim ona, yoksa cezalandırma nerde kalırdı? (47).

Meursault'un ilk günlerdeki durumunu, ışıklar söndüğünde, sağa sola çarparak, kendine yol bulmaya çalışan birinin durumuna benzetebiliriz.

O halde, tutuklu olma durumu, suçluyu, Meursault'u, çok sevdiği, istediği şeyleri yapmaktan alıkoyuyor. Bu sevilen, istenen şeyler kişiden kişiye çeşitlilik, değişiklik gösterebilir; ama bunların ceza ile ilişkileri hiçbir zaman değişmez. Tutukluğunun ilk günlerinde ortaya çıkan bir başka özgürlük -ya da gereksinmeyi doyurum) kısıtlaması sigarada ortaya çıkıyor. Tutukevine girdiğinde, suçlunun kemeri, ayakkabı bağları, kravatı ve ceplerinde olan her şeyi, özellikle sigaraları alınır. *Hücreye konulunca bunların bana geri verilmesini istedim. Ama yasak olduğunu söylediler. İlk günler çok zor oldu. Belki de beni en çok yıldıran bu oldu. Yatağımın kenarından kopardığım tahta parçalarını emiyordum. Bütün gündüz boyunca, sürekli bir mide bulantısıyla dolaşıyordum. Kimseye kötülüğü dokunmayan bu şeyden beni neden yoksun bıraktıklarını anlayamıyordum. Daha sonra, bunun cezalandırılmanın bir bölümü olduğunu anladım (47).*

Bunlar ve eşdeğerdeki başka yoksun bırakılmalar cinsel bakımdan doyumsuz kalmalar dışında- tutukevinde olmanın cezayı oluşturan öteki yönleri, zaman geçirmek, can sıkıntısı, yalnızlıktır. Cezalandırma sistemi içine alınan bu kısıtlamaların tümünün ortak kökenine inip incelersek tümünün sonradan edinilmiş alışkanlıklar olduğunu görürüz. Biraz daha açıklarsak, bunları tutuklular için birer ceza haline dönüştüren şeyin, var olmaları, yapılabilir, yapılması salt gerekli

(46) s. 1178.

(47) s. 1179.

şeyler olmalarının değil tüm bunlara *alışılmı*ş olunması olduğunu söyleyebiliriz. (Bunlar içinde yalnızca, cinsel doyum gereksinmesi, bunun doyurulması ötekiler gibi alışkanlıklarla ilgili değildir; ancak değişik doyum yolları da vardır tutuklu için. Öte yandan tutuklunun yaşı, yapısı, beğenileri bu konuda da ceza, her birey için ayrımlaştırır. Tüm yaşamı boyunca deniz, kumsal görmemiş bir insan için, kumsal da yürümek, denize girmek; özgür yaşadığı zamanlarda da cinsel isteklerini doğal yollardan düzenli doyumak olanağını zaten bulamıyor olanlar için (tutucu toplumdaki özgür (?) kadınlar ve erkekler gibi) kadınsız ya da erkeksiz kalmak; tüm yaşamı boyunca sigara içmemiş biri için sigara içmemek *cezalandırma*lar dizisi olamaz. Böyle olunca da, alışkanlıklarının nitelikleri ve nicelikleri üstünde durmak gerekir. Nedir alışkanlık? Alışkanlıklar, ne ölçüde güçlü, bırakılmaz, değiştirilemez şeylerdir sağlıklı, istemli insanlar için. Hemen hemen hiç. (Kaldı ki tutuklu olduğu sürece istem de pek önemli gerekli birşey olamaz. Tutuklu olmak istemle eşdeğerde olur, onun yerini alır. Alışkanlıklar değiştirilemez kalıcı, sanıldığı denli güçlü, ölümsüz şeyler değildir. Bu yalnızca kişiden kişiye değişen bir zaman sorunudur. Tutuklu kendisi için gerekli bir sürenin sonunda, özgür insan alışkanlıklarından kurtulacak, tutukluluk durumuna uygun yeni alışkanlıklar edinecektir. O andan başlayarak da *ceza*, *cezalandırma* işlevini yitirecek, tutuklu açısından *ceza* olmaktan çıkacaktır. Bu gelişimi Meursault'un tutuklu yaşantısından izleyebiliriz kolayca.

*Ama bu birkaç ay sürdü. Sonra artık yalnızca tutuklu insanın düşünceleri vardı bende. Avluda yaptığım günlük gezintiyi, avukatımın ziyaretini bekliyordum. Zamanının geriye kalanını çok iyi düzenliyordum kendime göre. İşte o zaman sık sık şunu düşündüm. Eğer beni kuru bir ağacın gövdesi içinde, başımın üstünde, gökyüzünün çiçeklerine bakmaktan başka bir uğraş olmaksızın, yaşamak durumunda bıraksalardı; buna yavaş yavaş alışırdım (...) Zaten bu anneciğimin sık sık yinelediği düşüncesiydi. İnsan enünde sonunda her şeye alışır (48). (...) Daha sonra, bunun cezalandırmanın bir bölümü olduğunu anladım. Ama anladığım anda bu ceza artık benim için ceza değildi, (49) O halde kısaca özetlersek: beraberinde getirdiği tüm yoksunluklarda, TUTUKLULUK CEZASI'nın, kaç yıl olursa olsun, yalnızca bir bölümü, tutukluluğa alışmak için geçirilen günler, aylar gerçekten ceza niteliğini taşır, Camus'ya göre. Bu da *Yabancı*'da, üzerinde durmadığı ama düşündürdüğü bir başka adaletsizliği ortaya koyar. Aynı suçu işledikleri için eşit süreli tutukluluk cezasına çarptırılmış iki insan (örneğin yaşantısı yokluklarla dolu geçmiş, pek öyle büyük ve ince gereksinmeleri, beğenileri, alışkanlıkları olmayan biri ile; müziği, tiyatroyu, kısaca sanat etkinliklerini, iyi giyinmeyi, yemeyi alışkanlık haline getirmiş bir başkası) için, süreleri ile eşitmiş gibi görünen Ceza, gerçekte-eşit olmaya-caktır. Bu da bir bakıma adaletin içine düştüğü bir başka adaletsizlik değil midir?*

(48) s. 1178.

(49) s. 1179.

Tutukevinde zamanın geçmemesinden, can sıkıntısından, işsizlikten doğan Ceza'yı da geçersiz kılmanın yöntemini bulur Meursault. *Bu sıkıntılar bir yana pek çok da mutsuz değildim. Bir kez daha, tüm sorun zaman öldürmekti. Anımsamamayı öğrendiğim andan sonra, artık hiç mi hiç sıkılmamaya başladım. (...) İşte o zaman, (dışarda) yalnızca bir gün yaşamış bir insanın bir tutukevinde, güçlük çekmeksizin yüz yıl yaşayabileceğini anladım. Canının sıkılmaması için yeterince anısı olurdu. Bir bakıma bir avantajdı bu.* (50)

Camus'nün geliştirdiği saçma felsefesi içinde ölüm, ölmek pek öyle korkunç, ürküntü verici kavramlar değildir. Meursault, romanın sonlarına doğru şöyle düşünür: *Ama herkes bilir ki yaşam, yaşamış olmak zahmetine değmez. aslında, otuz yaşında ya da altmışında ölmenin en önemli olduğunu bilmiyor değildim. (...) Madem ki insan ergeç ölecektir, nasıl, ne zaman olacağı önemli değildir bu işin. Bu apaçık ortadaydı* (51). Yine roman şu tümcelerle biter: *Herşeyin tamam olması, kendimi daha az yalnız hissetmem için, idam günümde çok seyirci bulunmasını, beni kin dolu haykırışlarla karşılaşmalarını dilemekten başka yapacak kalmıyordu bana.*

Bu düşüncelere (tümcelere) bakıp Camus'nün doğal ölümle birlikte ölüm cezasını da doğal karşıladığını düşünmemek, sanmamak gerekir. Aksine *Yabancı*'da açıkça söylememesine karşın, ölüm cezalarına kesinlikle karşıdır. Romanın son on sayfasında öüm cezası üstüne görüşlerini kısaca, ceza açısından değil de daha çok ölüm, ölme biçimi açısından anlattıktan on beş yıl sonra yayımladığı *Reflexions sur la peine capitale- Ölüm cezası üstüne düşünceler* başlıklı uzun yazısında (52) giyotinle ölüm cezası üstüne düşüncelerini geliştirir. Bu görüşler ve kanıtlamalar bölgesel nitelikli, *Yabancı*'daki gibi yorumlamayı, açıklamayı gerektirmezler; ayrıca konumuz *Yabancı* ile sınırlı. Bu nedenle çok kısa söz ederek bitireceğiz yazımızı.

Ölüm cezasına çarptırılan Meursault, kendisini toparladıktan sonra -durumunun bilincine geç de olsa varmıştır- düşünür. *Şu anda beni ilgilendiren düzenekselden (mekanik) kaçmak; kaçınılmazın bir çıkış noktası olup olmadığını bilmektir. (...) Bilmiyordum kaçınıcı kezdin, kendi kendime, acımasız, çaresi olmayan düzeneden (mekanizma) kurtulabilmiş ölüm mahkûmu olup olmadığını soruyordum. (..) Önemli olan, bir kaçma olasılığı, çaresi, acıması olmayan kural, tören (rite) dışına bir sıçrayış yapmak; umudum tüm şanslarını sunan delice bir koşu tutturmak olasılığıydı. Doğal olarak (bu kaçışta) umut, tam koşarken, bir sokak köşesinde, rastgele bir kurşunla öldürülmektir. Ama enine boyuna düşünülünce, hiçbir şey bana bu lüksü vadetmiyordu, herşey bana bunu yasaklıyordu. Düzeneksel, beni içine çekiyordu"* (53).

(50) s. 1180.

(51) s. 1204.

(52) *Yabancı* 1942'de, *Reflexiona sur la guillotine*, 1957'de, Arthur Koestler'in *Reflexions sur la Potence*'i ile birlikte ayımlanır.

(53) ss. 1200-1201.

Bu bölümün ölümle tüm insanların düşünebileceği şey olabileceğini bir yana bırakalım, dar anlamıyla ele alalım. Ölüm Cezası'nda hükümlüyü tedirgin eden, öleceği günü, saati önceden bilmesidir. Öğrendiği anla öleceği an arasında kalan zaman içinde herşey düzenekselleşir. Hükümlü artık ölümden kaçmayı, kurtulmayı değil, bilmediği, beklediği bir anda ölmeyi düşünür, diler. Kurtulma şansı kesinlikle yok olunca, hükümlünün kendisini öldürecek düzeneğin iyi işlemlerini dilemek başka bir şeyi kalmaz. Meursault, Fransız Devrimi'nden başlayarak giyotin üstüne bildiklerini anımsar. Bilmediklerini imgelemeye çabalar. *Eğer olağanüstü bir nedenle makina tutukluk yaparsa, herşey yeniden başlayacaktır.*

Sonuçta hükümlü tinsel olarak işbirliği yapmaya zarurludur, makinayla Herşeyin tutukluk yapmadan işlemleri çıkarınadır.

Meursault için bu bekleme pek korkunç birşey değildir. Çünkü romanın ana konusu seçme felsefesi, ne yaşama küsmegi, ne ölümden korkmayı ne de kendi canına kıymayı öğütler. İnsan, Vigny'nin kurdu gibi erkekçe, sızlanmadan, kahramanca ölmelidir. Ancak sözcüğün her iki anlamında da saçmayı kavramak, yaşamı güzelleştirmek, kolaylaştırmak ne de gereğinden çok güçleştirmeye çalışmadan, aksaklıkları, yanlışlıkları düzelterek yaşamak gerekir. Camus'ye göre düzeltilecek şeylerin başında da yargı sistemi gelir.